

הרב יוני רוזנצוויג לפני עיוור במכירת סחורה וסיפוק שירות

- פתיחה
- א – לפני עיוור והיסוד של 'תרי עברי דנהרא'
- מדוע החילוק היסודי של תרי עברי דנהרא לא מוזכר במקומות רבים?
- קושיה ממכירת דברי עבודה זרה
- ב – שני דינים ב'לפני עיוור'
- הגדרת 'מכשול'
- אם אין סיבה מובהקת לתלות בהיתר – החפץ נחשב מכשול
- כשלא ידוע מה ייעודו של החפץ אין זה בגדר 'מכשול'
- ג – היחס בין שני דיני 'לפני עיוור'
- ד – דין תלייה
- ה – פסיקת ההלכה
- ו – דין 'מסייע' וגדרו
- ז – הגדרת 'תרי עברי דנהרא'
- ח – תשובות האחרונים בעניין ספק 'לפני עיוור' ומסייע
- אחרונים שהיקלו
- ספק 'מכשול'
- תלייה רחוקה וצירופי ספקות
- ט – הלכה למעשה
- כללי 'לפני עיוור' ו'מסייע' העולים מהבירור
- כיום צריך להחמיר
- השאלה העומדת לפנינו – סיפוק שירות באפליקציה

האם מותר לאדם שומר מצוות ליצור ולשווק אפליקציה להזמנת מוצרים מגוונים, כולל כאלו שאסורים על פי ההלכה? במאמרו תמה הרב יוני רוזנצוויג מדוע הגדר הבסיסי ב'לפני עיוור' של 'תרי עברי דנהרא' מוזכר בש"ס פעם אחת בלבד בהמשך המאמר נידונים גדרי מכשול, דין תלייה, מסייע ועוד הלכה למעשה, בשל התרחבות השוק בעת המודרנית, מוצע לנקוט כגישה המחמירה, ולאסור מכירת איסור גם כאשר הלקוח יכול להשיגו במקום אחר עם זאת, בסוגיית האפליקציה מוצע להקל מכוח היעדר קשר ישיר עם הלקוחות ומנימוקים נוספים

הרב יוני רוזנצוויג

לפני עיוור במכירת סחורה וסיפוק שירות

פתיחה

במאמר זה אדון בשאלה נצרכת מאד לימינו: האם מותר ליצור ולשווק אפליקציה שמטרתה לספק שירות למשתמשים ככל אשר תאווה נפשם (בהתאם לחוק). המשתמשים שולחים הודעה לצוות במשרד, ומבקשים בקשה כלשהי, כגון הזמנת כרטיס טיסה, קניית אוכל, הוראות להגעה למקום פלוני, וכן על זו הדרך. העובדים מקבלים את בקשות המשתמשים ומספקים את השירות המבוקש.

השאלה מתעוררת כאשר המשתמשים מבקשים חפצים שאסורים להם, ואזי לכאורה יש בכך איסור 'לפני עיוור', או לכל הפחות איסור 'מסייע לעוברי עבירה'.¹ מאידך, רעיון זה אינו יכול לצאת אל הפועל תחת מגבלות כבודות, כי כל עניינה של אפליקציה זו הוא סיפוק כל משאלה ובקשה, ואם יידע המשתמש הפוטנציאלי שלא יוכל לבקש הכל, לא ימצא טעם ועניין באפליקציה.

לעניות דעתי, לאחר העיון בסוגיות ובראשונים, ובעשרות תשובות מרבותינו האחרונים, נראה שהדבר מותר.

א – לפני עיוור והיסוד של 'תרי עברי דנהרא'

מדוע החילוק היסודי של תרי עברי דנהרא לא מוזכר במקומות רבים?

במסכת עבודה זרה (י, א) שאלו חכמים אם איסור מכירת בהמות לעובדי עבודה זרה קודם חגם הינו משום שהגוי הולך ומודה לאלוהיו בעקבות המשא ומתן המוצלח, או שמא יש כאן איסור 'לפני עיוור', שהישראל מכשיל אותו בהקרבה לעבודה זרה? הגמרא מסבירה שההבדל בין הפירושים הוא כשיש לגוי בהמה משלו, שאז הטעם של הודאה לאלוהיו עדיין שייך, אך 'לפני עיוור' אין כאן. מקשה הגמרא: הלא בברייתא

1. איסור 'מסייע', שבכמה פוסקים נקרא 'לפני עיוור דרבנן', שונה מאיסור 'לפני עיוור' שאסרה התורה. 'לפני עיוור' הוא איסור להכשיל את החבר בעבירה, כאשר ישנו קשר מובהק בין מעורבות המכשיל לבין עשיית האיסור. לעומת זאת, איסור 'מסייע' רחב יותר, כיוון שאפילו אם האיסור בוודאות ייעשה ללא מעורבות אדם אחר, עדיין אסור לסייע בידי עובר העבירה. בתוך איסור מסייע ישנם דינים שונים: מסייע ידי עוברי עבירה, מחזיק ידי עוברי עבירה, וכן איסור חנופה לעוברי עבירה, ואין כאן המקום להאריך בזה. ראו להלן אות 1.

אומר רבי נתן: "מניין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח? תלמוד לומר: 'ולפני עיוור לא תיתן מכשול'", והרי גם אם לא יתן לו את היין, יכול הנזיר לקחת את היין מידי? מתרצת הגמרא: "דקאי בתרי עברי דנהרא". כלומר, איסור 'לפני עיוור' שייך כאשר שניהם עומדים משני עברי הנהר, ואין באפשרות הנזיר או הגוי להשיג את האיסור אלא בעזרת המסייע בדבר, מה שאין כן כשעובר העבירה יכול לעבור אותה אף ללא עזרת המסייע, שאז גם אם אותו אדם מסייע בידיו, אין כאן איסור 'לפני עיוור'. וכן פסק הרמ"א (י"ד קנא, ד).

חילוק זה הוא לכאורה יסודי מאד בדין 'לפני עיוור', על כן יש לתמוה: מדוע הוא לא מופיע בשום מקום אחר בגמרא? כיצד ייתכן שבמקומות רבים בדברי חז"ל מוזכר איסור 'לפני עיוור', אך כלל לא העלו את החלוקה בין מצב שעובר העבירה יכול היה לעשותה ללא עזרת חברו, לבין מצב שלא היה ביכולתו לעשותה ללא עזרתו.

לדוגמה, מבואר במסכת נדרים (סב, ב) שהיו מוכרים עצים לעובדי עבודה זרה. הקשתה הגמרא שם שיש בכך משום 'לפני עיוור', ותירצה שכיוון שרוב העצים הנרכשים מיועדים להסקה, אין בכך איסור. לכאורה אפשר היה לתרץ בפשטות, שיכולים לקנות עצים ממקום אחר. אכן, יש אחרונים שפירשו בסוגיה זו שלא היה ניתן לקנות עצים במקום אחר, אך זה לא מוזכר בגמרא ובראשונים (מלבד המאירי, שנראה כי נוטה לומר כן).²

יותר תמוהים דברי חכמים במסכת שביעית (ה, ו-ט):

אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרם בשביעית (=לחשוד על השביעית): מחרישה וכל כליה, העול והמזרה והדקר; אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה... בית שמאי אומרים: לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית, ובית הלל מתירין, מפני שהוא יכול לשוחטה. מוכר לו פירות בשעת הזרע, ומשאל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן, ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים; וכולן בפירוש אסורין. משאלת אישה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה וריחיים ותנור, אבל לא תָּבֵר ולא תטחן עמה... שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה, וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום.

אם אכן החילוק בין תרי עברי דנהרא לחד עברא דנהרא הוא יסודי בדין 'לפני עיוור', לכאורה היו צריכים להזכירו אף במשניות אלו, ומדוע לא אמרו שמותר למכור את העול והמזרה והדקר אם יכול הקונה לקנותם אף במקומות אחרים?

2. עי' בשו"ת תורת חסד (או"ח, ה), שפירש שהתכוונו לאיסור דרבנן של מסייע, אך פשט הסוגיה אינו מורה כן.

קושיה ממכירת דברי עבודה זרה

עוד יותר קשה, שלכל אורך הסוגיות במסכת עבודה זרה (יג, ב-טז, א) העוסקות במכירת דברי עבודה זרה לגויים, דיברו בכמה וכמה מקרים אם מותר או אסור למכור, כגון לבונה, שאסור למוכרה אם המוכר יודע שישתמשו בה לעבודה זרה, ולא הזכירו אף לא פעם אחת חילוק זה! ואם חילוק זה הוא החילוק היסודי בדין 'לפני עיוור', מוטל היה על חכמינו להעלותו ולהסתייע בו כדי לתרץ קושיות שונות, או לכל הפחות לציין שכן הדין.

בראשונים מצאנו מי שיאמר כן במפורש, שההוראה לא למכור מיני דברים לעובדי עבודה זרה, היא אף כשיכולים להשיג חפצים אלו במקומות אחרים. זו לשון האור זרוע (ד, פסקי עבודה זרה סי' קל, מובא גם בהגהות אשרי לדברי הרא"ש ע"ז א, טו):

כתב הרב רבי אליעזר מפרגא זצ"ל: אסור למכור לכותי קלפים ודיו משום 'לפני עור', שלא יכתוב עליהם תורתם, ואף על פי שמוצא לקנותם מן הגוים – אסור לישראל למכור לו, דומיא דלבונה וכל הני דמתניתין, דלא מסתבר לאוקומי מתניתין כגון שאינו מוצא לקנות מן הגוים. ותו, כי אמר לעיל: "איבעיא להו: אסור לשאת ולתת עמהם, משום הרויחא או משום 'לפני עור לא תתן מכשול'? למאי נפקא מינה? – דאית ליה בהמה לדידיה" וכו', אבל הא לא קאמר: ומצי לזבוני מן הגוים. אלמא משמע דאפילו היכא דמוצא לקנות מן העכו"ם אסור למכור לו. והדעת נוטה כמעט שיותר אסור מלבונה וכל הני דמתניתין – הוא נפשיה יעבוד אליל ומאי דהוה הוה; אבל הכא, שיכתוב... הרי הוא מחזיקו ומחזיק... לכל עובדיה.

וצריך עיון מה בין סוגייתנו לסוגיה בעבודה זרה דף ו. וכן מצאתי בשלטי גיבורים למסכת עבודה זרה (א, ב, בדפי הרי"ף, אות ב) שכתב:

וכן לא יתן שום מכשול עוון לפני ישראל, וגם לפני עובד כוכבים בדבר האסור לו, כגון למכור לעובד כוכבים שעה ולבונה לתקרובת עבודת כוכבים, או ספר אפיקורסות. וצריך עיון, היכא דהעובד כוכבים בלאו הכי מצי לקנות מעובד כוכבים אחר, אי איכא איסור לישראל למכור לו אותו דבר.

לא מובן מדוע השלטי גיבורים אינו פושט את ספקו מהסוגיה בדף ו, שכיוון שזהו כ'חד עברא דנהרא', שיכול לקנות אף במקום אחר, מדוע יאסר על הישראל למכור לו?

ב - שני דינים ב'לפני עיוור'

הגדרת 'מכשול'

נראה לבאר שלמדו חכמים שני דינים באיסור 'לפני עיוור':

- א. לשון הפסוק: "ולפני עֵוֶר לא תתן מכשול", ולמדו מהמילה 'תתן', שאם לא נתן את המכשול – לא עבר על האיסור. ומכאן החילוק בין תרי עברי לחד עברא דנהרא, כי רק כשאין לעובר העבירה דרך להשיגה ללא עזרת זולתו, נחשב העוור לו כנותן את המכשול בפניו.
- ב. חכמים למדו מהמילה 'מכשול' דין נוסף, שאם הדבר הניתן אינו בגדר מכשול – אין בו איסור.

בדין זה יש שני אופנים, הראשון מבואר בדברי רבנו תם ב'ספר הישר' (חלק החידושים, סימן תשלד): "אין מזכיר אלא דברים שהן עצמן נעשים תקרובת, אבל מתכות ועצים שיעשה מהם עבודה זרה – איני מוצא שיהא אסור, ולבי מגמגם". לקמן נבאר מדוע כתב ר"ת שליבו מגמגם, אך חילוקו ברור: דווקא אם נותן את גוף האיסור בפני עובר העבירה יש בכך משום 'לפני עיוור', שאז יש כאן 'מכשול', אך אם נותן חומרי גלם, כגון מתכות ועצים, אין כאן 'מכשול' ואין בזה 'לפני עיוור'.³

האופן השני הוא כאשר האיסור אמנם נעשה בעצם הדבר הניתן או הנמכר, אלא שלא ברור שייעשה בו אותו איסור, וממילא אין זה נחשב 'מכשול'. למשל, אם יש לאותו חפץ כמה שימושים, או שכפי הנראה מקבל הדבר לא יעשה בו איסור, וכדומה (ראו שו"ת מהרש"ם ב, קפד, שבדבריו מתבאר גדר זה). כך יש להסביר את הסוגיה הנ"ל במסכת נדרים, שמכיוון שרוב העצים עומדים להסקה ולא לעשיית איסור, הם לא בגדר 'מכשול' ומותר למכרם אף אם ישתמשו בחלקם לעבודה זרה. וכן בשביעית, בית הלל סוברים שמותר למכור שדה בשביעית לחשוד על השביעית, כיוון שיכול להובירה, ומותר למכור לו פרה כיון שיכול לשוחטה, ואף שייתכן שיעשה בהם

3. ואין זה מחמת דברי אב"י במסכת עבודה זרה (יד, א) ש"אלפני מפקדין, א'לפני דלפני' לא מפקדין", שדין 'לפני דלפני' הוא דווקא כשיש הפסק של אדם נוסף בין המסייע לבין עובר העבירה, כגון שמוכר חפץ למי שימכור אותו לאחר שיעבור בו עבירה; אולם כשמעשיו משפיעים ישירות על עובר העבירה – זהו 'לפני' ממש, גם אם לא נתן בידיו את גוף האיסור. וכן כתב הקרבן אליצור (דף ק"מ ע"ב): "ולפי קוצר דעתי לא דמי כלל האי דינא למה שאומר הש"ס בכל מקום: 'אלפני דלפני' לא מפקדין", דעד כאן לא אמרין דשרי אלא דוקא אם היו באופן שאין הגוי הקונה מהישראל עביד שום איסור במאי דיהיב ליה הישראל... אבל כשנתן לו הישראל דמים, דבהנך דמים גופייהו קונה הגוי זה עצמו בהמה לעבודה זרה, מנלן דשרי?". וראו עוד בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן לב) שהביא בזה שתי אפשרויות.

איסור, מאחר שהוא חשוד על כך, כיוון שאולי יעשה בהם צורכי היתר, אין במכירת השדה והפרה גדר של 'מכשול'.

כך יש להסביר גם מה שדנו במסכת עבודה זרה באריכות במכירת תרנגול, לבונה ומכשירי עבודה זרה, שכולם חששו שיש להם גדר 'מכשול'. על כן, במקום שיש רגליים לדבר שהקונה אותם לא ישתמש בהם לעבירה, אין איסור למוכרם לו משום 'לפני עיוור'. וכך מוכח מהסוגיות שם, שאסרו מכירת דבר שברור שגלוקח לעבודה זרה, אך בשאר דברים התירו כשלוקחם בסתם, ורק כשאומר בפירוש שלוקחו לאיסור – אסרו. כמו כן, אין איסור למכור לו ברזל, אלא כשהוא מסוג מיוחד שידוע שמשתמשים בו לחרבות. וכן כל כיוצא בזה.

אם אין סיבה מובהקת לתלות בהיתר – החפץ נחשב מכשול

לפי דברינו, נוכל להבין מה שדנו הראשונים בסתירה בסוגיות בין דברי רבה לדברי רב אשי, שכך למדנו (ע"ז טו, א): "רב הונא זבין ההיא פרה לעובד כוכבים, אמר ליה רב חסדא: מאי טעמא עבד מר הכי? אמר ליה: אימור לשחיטה זבנה". הגמרא דנה בדבר, ולבסוף מסיק רב אשי: "כל היכא דאיכא למיתלא – תלינן... וכל היכא דליכא למיתלי – לא תלינן".

למרות הכלל שקבע רב אשי, הגמרא (שם טו, ב) מביאה 'מעשה לסתור' לכאורה:

רבה זבין ההוא חמרא לישראל החשיד למכור לעובד כוכבים. אמר ליה אביי: מאי טעמא עבד מר הכי? אמר ליה: אנא לישראל זביני. אמר ליה: והא אזיל ומזבין ליה לעובד כוכבים! לעובד כוכבים קא מזבין, לישראל לא קא מזבין?... איתיביה... והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא, כדרך שאמרו: אסור למכור לעובד כוכבים, כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים! רהיט בתריה תלתא פרסי... ולא אדרכיה.

ממעשה זה רואים כי בעקבות דברי רב נחמן, רבה התחרט על המכירה וניסה לרדוף אחרי הגוי להחזיר את המכר, אך לא השיגו, וזאת למרות שאמר רב אשי שבמקום שאפשר לתלות – תולים, ולכאורה קשה, מדוע לא תלו בכך שאותו ישראל ימכור לישראל אחר ולא לגוי?

תירץ הרשב"א (שם 'רבא') שלושה תירוצים: (א) תָּגֵר, דהיינו סוחר, לא יחזיקנה לעצמו אלא ודאי ימכרנה, ולכן אין לתלות בכך. (ב) אין לתלות שהתגר ימכור את הבהמה לישראל ולא לעבודה זרה, שכיוון שמבחינת התגר אין זה משנה כך או כך, אין סיבה לתלות דווקא בצד ההיתר. לכן בפרה תלו דווקא בכך שתשיחט, ובשדה בכך שיכול להובירה, ולא תלו שמא לא יעבוד בשבת או בשביעית, שהרי לגוי אין

הבדל בין הימים ובין השנים, ולכן אין זו תלייה. (ג) אין לתלות אלא כשהסיבה שבגינה תולים היא כזו שתביא הנאה, כי אז יש לתלות שמשום ההנאה יעשה כן, ולכן אין לתלות שימכור לישראל ולא לגוי, שהרי אין בכך הנאה כלל. וכן תירצו תוספות (ד"ה 'רהיט'), ריטב"א, וראשונים נוספים.

הצד השווה בכל התירוצים, שבכולם החילוק הוא בדין הגדרת 'מכשול', ורק כאשר התלייה היא בעניין שברור שיש מקום לתלות בו – אין אנו מחשיבים את החפץ כמכשול. על כן, כשהוא תגר, או כשאין לו עניין למכור דווקא לישראל, או כשאין לו הנאה מיוחדת ממכירה לישראל, מכירת הבהמה נחשבת מכשול, שהרי יכול למכור לעבודה זרה, ואין סיבה מיוחדת שלא יעשה כן. וכ"כ הריטב"א ('מתקיף'), שאין תולים בכל עניין אלא דווקא כשיש לכך סיבה מובהקת, ובסתם יש לחשוש שיש כאן מכשול (וראו גם שו"ת אגרות משה יו"ד א, עב).⁴

וכן מבואר מלשון רב אשי עצמו, שבמקום שיש לתלות אפשר לתלות, ובמקום שאי אפשר לתלות אין לתלות; ולכאורה יש לתמוה: במקום שאי אפשר לתלות – במה נתלה? הלא אי אפשר לתלות! אלא ברור שכוונתו שאי אפשר לתלות באופן סביר, ו'אפשר לתלות' הכוונה באופן סביר, וכמו במסכת נדרים ש'רוב עצים להסקה'. וכ"כ הר"ן (ע"ז ה, א בדפי הרי"ף, 'רב הונא'; חידושי הר"ן ע"ז טו, ב): "כי תלינן, הני מילי במידי דאפשר, דבשעת המקח הוברר הדבר דלהיתירא בעי ליה ומקפיד בכך, כגון הרוצה בהמה לשחיטה, שמקפיד בה שלא תעשה מלאכה. אבל ישראל חשוד, שאין לו קפידא בין ישראל לעובד כוכבים – כי האי גוונא לא תלינן". הרי שתולים רק במה שסביר לתלות, ולא תולים בכל עניין.⁵

4. וכ"כ פסקי הרי"ד (ע"ז יד, א), שמותר למכור בשר לקצב משומד, כיוון שברור שלא יאכל בשר זה, שהרי לא קונוהו אלא למכור, ותולים להקל.

5. לכאורה קשה ממעשהו של רב הונא (ע"ז טו, א), שמכר פרתו לגוי ותלה שישחוט אותה ולא יעבוד בה, הרי שבסתם אפשר לתלות להקל, ומדוע תולים בסתם, והלא למדנו שצריך סיבה מובהקת על מנת לתלות! יתרה מכך, המאירי כתב להקל יותר: "כל שיש לו לתלות במכירה זו שהיא לשחיטה ולא למלאכה, כגון שהיא בהמה טהורה, ואדם העשוי ליקח לשחיטה ולחרישה – תולין בשחיטה. ומקצת גאונים פירשו שאין תולין כן אלא באדם שהדבר מוכיח בו שכן, כגון שהוא טבח, או שעושה משתה לבנו. ואין נראה כן, שאילו כן – לא היה לו להשמש שלא להזכירה, אלא כל שיש לו לתלות – תולין, אף על פי שאין הכף מכרעת. ומשנתנו שאסרה בעגלים, מפני שסתמן רוצה הוא בקיומן כדי שיגדלו, הא בגדול תולין ומותר... ומגדולי המחברים חולקים בדבר לאסור בכלם אא"כ מתנה לשחיטה, ושישחוט אותה בפניו, ואין הדברים נראין".

הריטב"א (שם טו, ב) הרגיש בקושיה זו בדונו במעשה רבה, ותירצה בלשון זו: "ואסיקנא דאסור למכור לו, ולא אמרינן: לישראל מזבין. ואף על גב דלעיל תלינן לקולא בשחיטה, התם משום דכל היכא דבעי ליה לשחיטה – הכי עדיף ליה, אבל הכא, מאי מרוח בין ישראל לגוי דניתלי בהכי, כיון דחשוד ומוחזק למכור לגוי?... דאילו באידך דלעיל, דתלינן לקולא, משום דאפשר דאית ליה הנאה בשחיטה טפי, וכן בכולם".

ונראה לבאר על פי מה שכתבנו לעיל, שכל הסוגיות עוסקות בגדר 'מכשול': במעשה של רבה, שמכר חמור לישראל (החשוד למכור לגוי) ולבסוף חשש שמא הישראל ימכור את החמור לגוי ולא לישראל אחר, ביארו הראשונים שהוא מפני שאין זה משנה לו אם ימכור לגוי אחר או לישראל. והכוונה, שכיוון שידוע שהישראל

כשלא ידוע מה ייעודו של החפץ אין זה בגדר 'מכשול'

עיקרון זה מתבאר גם במשנה (שביעית ה, ו) לעניין מכירת כלי עבודה בשביעית: "זה הכלל: כל שמלאכתו מיוחד לאיסור – אסור, לאיסור ולהיתר – מותר".

כלומר, יש לחלק בין דבר שבעצם עניינו הוא עומד להכשיל, אלא שיש להסתפק אם בפועל ישתמשו בו לכך, כמו חמור העומד לחרישה, שכיוון שגזרו חכמים שלא למוכרו לגוי (כמבואר בגמרא), אף מכירתו אף לתגר אסורה; לבין דבר שעצם עניינו אינו ידוע, כגון פרה שנקנית ואין ידוע לשם מה, שכיוון שאולי נמכרה לצורך שחיטה, כלל לא ברור שחל עליה שם 'מכשול', ועל כן מקילים כשיש תלייה להקל. אכן, הר"ן (שם) בשם הראב"ד למד ממשנה זו מתי אפשר לתלות להקל.⁶

על פי זה נראה לפרש מה שכתבו המפרשים בטעמם של בית הלל, שהתירו למכור פרה חורשת בשביעית משום שאולי קונה אותה לשוחטה, כדברי הריב"ם: "דדבר שמלאכתה לאיסור ולהיתר הוא, לאסור החרישה ולהיתר שהמוכרה בסתם ונמצאת חורשת, הוא יכול לומר: לשחיטה מכרתיו לך". ולכאורה קשה – כיון שהתלייה שווה לשני הצדדים, מדוע לא נחמיר כמו במכירת חמורו של רבה?

לפי דברינו הדברים ברורים, שכיוון שהפרה עומדת לשתי התכליות בשווה, אין זה ברור כלל שיש עליה שם 'מכשול', ובכגון זה תולים להקל אף בשתי אפשרויות שוות.⁷ לסיכום, למדנו שיש שני דינים ב'לפני עיוור', והשני מתחלק אף הוא לשניים: (1) אסור 'לתת' דבר שאפשר לעשות בו איסור לפני מי שצפוי לעבור בו איסור, וגדר האיסור בזה הוא "תרי עברי דנהרא". (2) אסור לתת 'מכשול', ולא דווקא בתרי עברי דנהרא, אלא אפילו בחד עברא דנהרא. וכל שאינו מכשול ממש, אלא יכול להפוך למכשול (כגון חומרי גלם או מעות וכדומה), ודאי אינו בגדר זה, ומותר (ראו שו"ת שבט הלי ב, קצח). וכל שייתכן שיהיה למכשול, אך אינו מיועד למכשול, אפשר לתלות בו בכל

מתכוון למכור את החמור, על כן שם מכירה אחד הוא, בין לגוי ובין לישראל, וחמור שעומד למכירה הוא בגדר 'מכשול', אלא שיש ספק אם אכן יימכר לגוי או שמא יימכר לישראל, והרי זה ספק ב'לפני עיוור', ואין תולים, והולכים בזה לחומרא. אולם במעשה של רב הונא, שמכר פרתו אך לא היה ידוע אם היא עומדת לחרישה או לשחיטה, בזה הגדרת הפרה כ'מכשול' היא עצמה ספק, וכלל לא ברור שמדובר כאן במכשול, וכיוון שאין זה ברור בעצם העניין, אפשר לתלות להקל. ראו שו"ת שרידי אש (א, כו; א, נז) שכתב עיקרון זה, וכן טורי אבן למסכת חגיגה (יג, א, קונטרס אחרון).

6. ראו בשו"ת שרידי אש (ב, ט) שעמד על כל זה, גם בקושיה וגם בתירוץ, ודבריו קרובים לדברינו, וברוך שכינותי לדעתו הגדולה. ראו בשו"ת מהרש"ם (ב, צג), שכתב לעניין נתינת פנקס לרופא על מנת שיכתוב בשבת, שעל מנת שאפשר יהיה להקל צריך שהתלייה תהא דווקא כשהמקרה הוא "קרוב לוודאי לקולא", ופשוט שזה משום שהפנקס בעצם עניינו עומד לעבירה בשבת.

7. והדבר מוכח מדברי הר"ש (שם), שכתב ש"כל היכא דאיכא למיתלי – תלינן, ולא דמי לכלים דלעיל, שאין אדם מוכר, דהתם ליכא למיתלי". וכן כתב הרא"ש בפירושו שם. וכפי שכתבנו, שבעול, מזרה ודקר, שהם כלים שמיחדים לעבירה בשביעית, אין לתלות שמא לא ישתמש בהם, כיוון שיש עליהם שם 'מכשול'. מה שאין כן בפרה, שעומדת בשווה לשני הדברים, שאין להחמיר בה.

עניין סביר של היתר, ואף אם אין הכף מכרעת לטובתו. אך בדבר שמיועד גם למכשול אין לתלות להיתר, אלא אם יש סיבה מובהקת לתלות בזה, כגון שהרוב משתמשים באותו חפץ להיתר.

ג – היחס בין שני דיני 'לפני עיוור'

יש לדון ביחס שבין שני הדינים הנ"ל. בפשטות נראה ששתי הסוגיות עומדות בפני עצמן, ובכל אחת מהן יש איסור נפרד. לפי זה, מה שאסרו בתרי עברי דנהרא הוא אפילו אם אין גדר מכשול לאותו דבר, אלא שייתכן ויבוא מכך מכשול. מאידך, מה שאסרו לתת מכשול גמור בפני העיוור הוא אפילו בחד עברא דנהרא. וכן מתבאר מדברי הריטב"א (ע"ז סג, א):

אומר אדם לחמריו ולפועליו – פירוש: גוים או עמי הארץ – 'צאו ואכלו בדינר זה, צאו ושתו בדינר זה', ואינו חושש לא משום שמא יקחו פירות שביעית מן השוק... ולא משום מעשר... ולא משום יין נסך... ואם תאמר: ולמה אינו חושש בעמי הארץ אלו משום 'לפני עור לא תתן מכשול' מיהת? ויש לומר, דמהכא שמעינן דכל שאין אנו נותנין לו האיסור עצמו, והדבר ספק אם יקח איסור אם לאו, אין בו משום 'לפני עור' אפילו לגבי ישראל.

וכתב הקרבן אליצור (דף קמ, ב) על דברי הריטב"א:

הנה למדינן מדבריו, דאם אנו נותנין לו האיסור עצמו, אפילו אם יהיה ספק אם יעשה איסור בשעה שנותנין לו, עבר א' לפני עור' אם עשה הלה איסור. ושמעינן מדבריו נמי, דאפילו אם אין נותנים לו האיסור עצמו, אם אינו ספק לנו שיעשה האיסור – אסור, ועבר הלאו ד' לפני עור'.

הרי שצריך שני תנאים כדי שהמעשה לא ייחשב 'לפני עיוור': (1) שלא ייחשב שנותן את האיסור. (2) שלא יהיה ברור שיש כאן מכשול. וכן כתב הריטב"א במקום אחר (ע"ז יג, ב): "אבל למכור מידי דחזי לתקרובת, וסתמא להקרבה בעו ליה, דאיסורא משום 'לפני עור' – הוא אסור לעולם". הריטב"א לא כתב שזה רק איסור 'מסייע' דרבנן, ולא התנה שהוא דווקא כשאין אחר שימכור. ועוד כתב שם (יד, א), שאיסור 'מסייע' מדרבנן קיים אף במקרים שבהם אין איסור 'לפני עיוור'.

אמנם, מצאנו בראשונים דעה אחרת, שהסוגיות אינן עומדות בפני עצמן אלא משלימות זו את זו. כן כתב הראב"ה (תשובות וביאורי סוגיות, סימן אלף נ"א):

וראיתי שהשיב רבינו גרשום מאור הגולה: ששאלתם על בגדי הכומרים שמזמרים בהן לעבודה זרה, ואומרים שמשמשי עבודה זרה הם ואסורין... יש לסמוך אדרבי יוחנן, דגוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הם... וגם רבינו זקני כתב בספרו (ראב"ן סי' רפט) להיתר על בגדי כומרים שקורין קזוקלשא, מפני שיוצאין בהן להתנאות לכנגד המלכים... והמחמיר תבא עליו ברכה. ורבינו אבא מרי (=רבינו יואל הלוי) היה מלמדינו: כל היכא דאית לכומרים אחריני, אף על גב דברור קא זבני לעבודה זרה – שרי, כדאמרינן בפירקין: "למאי נפקא מינה? דאית ליה בהמה לדידיה". וכן לגבי נזיר, אוקימנא דקאי בתרי עיברי נהרא, הא לאו הכי – מושיט לו היין אף על גב דברור שותה היין... והא דתנן: "סתמא מותר, פירושו אסור", ותניא בתוספתא דמכילתין בפרק קמא בסופו: "מוכר לו יין ואינו חושש שמא מנסכו לעבודה זרה, ואם פירש לו – אפילו מים ומלח אסור למכור לו" – דווקא בדלית ליה לדידיה, ואז אסור במפרש.

יוצא מדברי רבינו יואל, אבי הראב"ה, ששתי הסוגיות משלימות זו את זו, ועל מנת להתחייב באיסור 'לפני עיוור' יש צורך בשני התנאים גם יחד: (א) תרי עברי דנהרא – שאינו יכול להשיג את האיסור במקום אחר. (ב) שיש כאן מכשול ממש. ואם רק אחד מהתנאים מתקיים נראה שמותר מדאורייתא, ורק מדרבנן יש לדון בזה בדיון מסייע ידי עוברי עבירה. האגודה (ע"ז א, ח) הביא את דברי רבינו יואל להלכה, וכן עולה מהמאירי (ע"ז יד, א) לעניין גוי שאומר שקונה דברים לצורכי רפואה, אף שגם משתמשים בהם לעבודה זרה, שאחד משני התנאים מספיק כדי להקל.⁸

על פי זה אפשר לבאר, שספקו של השלט"ג (לעיל אות א) היה שלא רצה להכריע במחלוקת זו אם שני התנאים משלימים זה את זה, או שמא כל אחד לחוד גורם

8. נראה שיש מקום לומר כן אף לשיטת רש"י, שכתב (ע"ז ו, ב, 'לא') בעניין איסור הושטת כוס יין לנזיר: "שמא יבוא לשתות", ומצאתי באור זרוע (ד, פסקי עבודה זרה סימן ק) שכתב בלשון זו: "רש"י זצ"ל פירש: לא יושיט אדם כוס יין לנזיר – אם בא לשתות, פירוש: שאומר לו הנזיר בפירוש: 'תושיט לי כוס זה, שאני רוצה לשתות'. אבל אם אמר לו בסתם: 'תושיט לי כוס זה', ולא אמר: 'שאני רוצה לשתות', משמע שמותר להושיט לו. ומורי רבינו יהודה בר יצחק זצ"ל, הוא הנקרא שיר ליאון, כתב: תימא, אמאי נקט: 'כוס יין לנזיר' יותר מ'נבילה לישראל'... ואומר רבינו יצחק בר שמואל זצ"ל, דנקטיה לפי שרוב העולם רגילין לשתות יין, הוא לא נזהר, ולכך אפילו שואל לו סתמא – לא יושיט לו, כי שמא שכח נזירותו ורוצה לשתות יין". ואף שמדברי רש"י שלפנינו לא נראה כן, לפי הבנת האור זרוע דעת רש"י היא שהאיסור לתת לו הוא רק אם אומר לו מפורש שרוצה לשתות את היין, ונראה שזהו מפני מה שכתבנו, שלשיטה זו אין זה מספיק שעומדים בשני עברי הנהר, אלא כדי שיתחייב משום 'לפני עיוור' צריך שאף היין יהיה מכשול מובהק, וכיוון שסתם יין אינו מכשול מובהק, לכן הצריך רש"י שהנזיר יאמר שהוא רוצה את היין לשתות. אמנם, רבינו יצחק בר שמואל סובר כשיטת המחמירים, ולא מצריך שיתקש את היין דווקא על מנת לשתות.

לאיסור 'לפני עיוור'. ואולי כך יש לבאר את גמגום ליבו של רבנו תם, שהסתפק אם מספיק תנאי אחד.

לעניות דעתי נראה שפשט הסוגיות עולה יותר יפה לשיטת המחמירים, ומכך שהראשונים לא העמידו את הסוגיות בתרי עברי דנהרא נראה שאף דעתם להחמיר. אך לקמן יתבאר שברוב בניין ורוב מניין תשובות האחרונים פסקו להקל כשיטת רבינו יואל, ואף אמרו זאת כדבר פשוט מבלי להזכיר שזו מחלוקת. עוד נבאר לקמן שרוב דבריהם להקל עולים יפה אף לשיטת המחמירים.

ד – דין תלייה

לפני שנעבור לדין 'מסייע' ולפסיקת ההלכה, צריכים לדון בדין תלייה ולבאר כראוי. ראשונים רבים הזכירו את דברי רב האי גאון (ספר המקח והממכר שער י'): "שאם כמדומה לו שהגוי הזה אינו לוקח אותה אלא כדי לשוחטה – מותר למוכרה לו, כדגרסינן: רב הונא זבין פרה לגוי".

הרמב"ן (ע"ז טו, א) כתב שאין דבריו ברורים, וסתם ולא פירש קושייתו. ונראה לבאר שרב האי גאון למד ממעשה רב הונא, שדין תלייה תלוי אף באומדן, ושאינן בזה גדרים חדים וברורים אלא יש מקום להפעיל שיקול דעת בבחינת כל מקרה ומקרה, וכיון שלרב הונא נדמה היה שהגוי לוקחה לשחיטה, תלה שכן הוא, והתיר לעצמו למכור לו את פרתו. לעניות דעתי זהו כלל חשוב מאוד, משום שאי אפשר לומר 'לפני עיוור לא תתן מכשול' בכל דבר, ובעל כורחנו צריך לתת לאיסור זה גבול מסוים, שאם לא כן – אין לדבר סוף, כי ברור שכל פעולה שאדם עושה יש לה השפעה כזו או אחרת על סביבתו. לדוגמה, מובן שלא נאמר שאסור להקים תחנת כוח לייצור חשמל משום חילול השבת הנגרם מכך, ומובן שלא נאסור לחשמלאי להתקין חוטי חשמל בבית, שמא הוא יימכר למי שאינו שומר שבת, וגם לא נאסור למכור את אותו הבית למי שאינו שומר שבת, וכן על זה הדרך. כאמור, הדבר פשוט שצריך לגבול גבול במקום מסוים. על כן מסר הכתוב לחכמים לקבוע זאת, והם שקבעו מתי מותר לתלות באופן אחד ומתי באופן אחר. על כן קבעו חכמים שאף כשייתכן מכשול גמור, מכל מקום ייתכנו שיקולים שמחמתם יש להקל יותר, וכמו שיתבאר. כן נראה מדברי התוספות במסכת עבודה זרה (טו, ב, 'דבה') שבכל מקרה ומקרה יש לשקול אם נכון לתלות או לא, ואין בזה כלל ברור.

וכ"כ במנחת אשר (ב, ל), בשם החזון איש, שגדרי 'לפני עיוור' אינם כמסמרות נטועים אלא ניתנו לחכמים:

אמנם לפי המובא לקמן מהחזון איש, דכל גדר איסור זה ד'לפני עור' נמסר לחכמים לקבוע בו גדרים ופרטים, ופשוט היה בעיניהם דאין האדם מצווה

להסתגר בתוך שידה, תיבה ומגדל, ולהמנע מלהיטיב עם הבריות ומליתן לחבירו כל דבר שאפשר להכשל על ידו, ובהכרח ראו צורך לקבוע גדרים בלאו זה.

ונראה שכשם שנמסר הדבר לחכמים להקל, כך נמסר להם אף להחמיר במקום שכן נראה, וכמו שמצאנו באור זרוע (שם, סימן קל), בהמשך ציטוטו מרבי אליעזר מפראג, לעניין איסור מכירת דיו וקלף לכמרים מחשש שישתמשו בהם לכתובת ספריהם:

מיהו נראה להתיר, דאימור עשרים וארבעה הוא רוצה לכתוב וגם שאר ספרים שיש להם שאין מדבריו... ומכל מקום נכון וראוי לימנע שלא למכור קלפים ודיו לכותי ואין להתיר הדבר, וישר כוחו שאסר...

ומה שכתב האור זרוע "ישר כוחו שאסר", וש"נכון וראוי לימנע", אף שמצד הדין הדבר מותר אם יש מקום לתלייה, נראה שהוא משום שגם אם כותבים את כ"ד ספרי הקודש, מכל מקום יש בכך טעם לפגם, שמסייע בידם לכתוב את כתביהם, ולכן ראוי להימנע.

מצאתי כדוגמת זה בשו"ת חוות יאיר (סימן קפה), שנשאל האם אדם שמוכר נבילות וטריפות לגוי רשאי להמשיך למכור לו אותן גם לאחר שהגוי נשא יהודיה מומרת, כשברור שגם אשתו אוכלת מהן. החוות יאיר מאריך לדון בזה, ולאחר שנטה להקל סיים וכתב:

ומכל מקום, אף על פי שלא רציתי לאסור על היהודי מכירה הנ"ל בהיותו ניזון ממש מעסק השותפות, והוא ליה הפסד מרובה מפרישתו ממנו, עם איבה רבה; אם היה שואלני מעיקרא אם ישתתף עמו אחר שנשא המומרת על אופן שיקח הבשר האסור, לא הייתי מתירו, כי נראה לי שבעל נפש יחוש לעצמו, דמכל מקום באה תקלה על ידו לאדם.

הרי שאף שמן הדין שייך להתיר, לדעת החוות יאיר יש לנטות לחומרא. וראו בשו"ת בנין ציון (סימן טו) בסופו, ואולי מטעם זה החמיר בשו"ת אגרות משה (או"ח ג, מו) בשאלה דומה. ושם יש לומר שמה שכתב רבנו תם שליבו היה מגמגם הוא גם מטעם זה, כי גם אם אין לאסור מצד הדין במכירת מתכות ועצים שיעשו מהם עבודה זרה, סבר שאולי ראוי למנוע את הדבר, שכן כבר הזהירה התורה להתרחק מעבודה זרה ריחוק

גמור, וכמה מצוות עשה ולא תעשה צוותה בעניין עבודה זרה. לפי זה יש מקום להקל משום תלייה, אך גם להחמיר.⁹

ה – פסיקת ההלכה

השולחן ערוך (יו"ד קנא, א) אינו מחלק בין תרי עברי דנהרא לחד עברא דנהרא, אלא כותב בסתם שיש איסור למכור דברים המיוחדים לעבודה זרה באותו מקום.¹⁰ ושם כוונתו לפסוק על פי שיטות הראשונים שלא חילקו בדין זה, וסברו שכל שנותן מכשול יש לאסור.

אמנם, הרמ"א שם לכאורה הביא את מחלוקת הראשונים ופסק להקל, וכתב שבעל נפש יחמיר לעצמו. אולם, המעיין בדרכי משה (שם, אות א***) יראה שדברי הרמ"א מתפרשים באופן אחר:

וכתב המרדכי... כתב ראבי"ה בשם אביו רבי יואל הלוי, להתיר ללות (=למכור)¹¹ בגדי כומרים... כל היכא דאיתא לכומרים אחריני, אף על גב דברור דקנו לעבודה זרה... עד כאן לשונו. ואפשר דבכהאי גוונא אף ספרי דתן וכל דבר שרי... אמנם בהר"ן... אסור להושיט לגוי מדרבנן אף על גב דיכול ליטלו בלאו הכי, משום דאסור לסייע ידי עובדי עבירה... ובתוספות שם משמע כדברי המרדכי... אבל בריש הגהות מרדכי דשבת משמע כדברי הר"ן, וכן הוא פרק קמא דשבת בתוספות ואשר". מיהו, בזמן הזה יש להקל מטעם דמקילין להשתתף עמהם... והרב רבינו אליעזר מביה"ם (=רבי אלעזר מפראג) אוסר למכור לגוים קלפים ודיו... וכתב מהרא"י בפסקיו סימן קי"ב, דיש להסתפק לפי זה אם הוא הדין אסור למכור לגוים קולמוס לכתוב, או נאמר דקולמוס שרי הואיל ולא נשאר מן הקולמוס על הקלף לאחר הכתיבה, וכתב דכל זה אינו אלא חומרא בעלמא, עד

9. בחידושי הר"ן (טו, ב, כ'ל), אחר שהביא את רבנו תם והקשה עליו, כתב "יש לומר: הני מילי במכירה, שכיון שהוא צריך למעות – לא החמירו חכמים עליו כל היכא דאיכא למתלי, אבל בשאלה דלא מטיא לידיה, היינו אומרים דלא להשאליל ולא לוקי נפשיה בספק איסור, אם לא שהתירו חכמים משום דרכי שלום". הרי שלדעת הר"ן משום חיי נפש התירו לתלות אף במה שיש לו דין מכשול גמור, מה שאין כן בהשאלת כלים. אמנם, נראה לבאר שדין 'משאלת אישה לחברתה החשודה על השביעית' הוא מדין 'מסייע', ואין שם איסור דאורייתא של 'לפני עיוור'. לפי המקילים לעיל, אין כאן איסור ודאי, וכפי שמוזכר בירושלמי שביעית (ה, ד), שייתכן שתשתמש בכלים לעניינים אחרים ואין כאן מכשול. ולפי המחמירים, הסיבה שהמשנה מתירה זאת היא מכיוון שהכלים המוזכרים שם מצויים ברוב הבתים, ואזי אין כאן תרי עברי דנהרא, שאם חברתה לא תשיג ממנה – תשיג מחברה אחרת. מכל מקום, מדברי הר"ן למדנו שלשיטתו אף אם היה כאן איסור תורה, היה אפשר להקל ולתלות משום דרכי שלום.

10. לא מצאתי שהזכיר דין זה כלל, לא בבית יוסף ולא בשולחן ערוך, וצריך עיון.

11. ראו 'הגהות והערות' על הטור, מהדורת שירת דבורה, על אתר.

כאן לשונו. ונראה דאינו אסור אלא בידוע שרוצה לכתוב ספר דתן, אבל מסתמא שרי... כן נראה לי.

הנה, דברי האוסרים (רבי אליעזר מפראג) מובאים בסוף דברי הרמ"א, ונראה שהרמ"א דוחה אותם לגמרי מההלכה, שאין הם אלא חומרא בעלמא, והלכה כדברי רבי יואל הלוי המובא בראב"ה. לפי זה הכריע הרמ"א להקל, ומכל מקום הביא את מחלוקת הראשונים (שנבאר בפרק הבא) אם יש לחשוש לדין 'מסייע' במקום שאין איסור 'לפני עיוור', וכתב להקל אף במחלוקת זו, ורק בעל נפש יחמיר לעצמו. אם כן, דברי הרמ"א מתפרשים דווקא מצד מסייע, ואילו ב'לפני עיוור' היקל לגמרי כשיטת המקילים. לפי דברינו נראה שהדבר נתון במחלוקת השולחן ערוך והרמ"א, שהשולחן ערוך מחמיר להחשיב מכשול כאיסור אף שלא בתרי עברי דנהרא, והרמ"א מיקל שהאיסור הוא רק בתרי עברי דנהרא.

1 - דין 'מסייע' וגדרו

עד כה עסקנו באיסור 'לפני עיוור', אמנם יש לדון גם בשאלת מסייע לדבר עבירה. לרוב הראשונים אסור מדברי חכמים לסייע לעובר עבירה, והדבר מפורש בדברי הר"ן על הרי"ף למסכת עבודה זרה (א, ב) ובדברי הריטב"א (ו, ב), שמסייע אסור אף בחד עברא דנהרא, וכן הוא ברא"ש למסכת שבת (א, א) ובתוספות שם (ג, א, ד"ה 'בבא'), וכן ברשב"א ובתוספות רא"ש שם.

בעניין גדרי האיסור, הש"ך (יו"ד קנא, ו) כתב שלפי ההגהות מרדכי והתוספות, דין מסייע לא שייך בעובד כוכבים ובמומר, והוסיף שנראה שכן הסכמת הפוסקים, משום שאיסור מסייע נובע מחובת הישראל להפריש אחרים מאיסור, וזה לא שייך אלא בישראל כשר, ולא בעובד כוכבים או במומר. וביאר הדגול מרבבה (שם), שאמנם חובת הפרשה מאיסור ('אפרושי מאיסורא') חלה על כל ישראל, אך כוונת הש"ך שכיוון שהמומר עובר במזיד, אין חובה להפרישו. ובפתחי תשובה (שם ד) הביא ראייה לדברי הש"ך.¹²

12. בגיליון מהרש"א הקשה על דבריו, וגם השיורי ברכה (יו"ד קנא, א) הסתפק בדבריו. גם באבני נזר (יו"ד קכו) הקשה על הש"ך, אך לאחר דיון קצר חזר ותירצו, וביאר שיסודו של הש"ך הוא בכך שתלה דין מסייע בדין תוכחה, ודין תוכחה נובע מערבות, וכך מסיק האבני נזר. ראו בשו"ת ציץ אליעזר (כא, יד), שמביא עוד כמה מקורות לסברה זו, וגם בשו"ת אגרות משה (יו"ד א, עב) נראה שתומך בהיתר זה, וכן נראה מהחלקת יעקב (אור"ח נה).

כמו כן, מצאתי ראייה גדולה לדברי הש"ך בתוספות רי"ד (ע"ז יד, א), בנוגע לאיסור למכור לגוי בגד שאבדו בו כלאים, שמא ימכרנו לישראל; ואף שהגמרא אמרה של'לפני דלפני' לא חוששים, כתב: "ונראה לי שאין זו קושיא של כלום, דהיכא מיקרי 'לפני עור לא תתן מכשול', דשרינן 'לפני דלפני' – הני מילי כי ידע חבריה מאי קא עביד ולא מימנע, כגון גוי בעבודה זרה ונזיר... ידידי דאיסורא קא עבדי ולא מימנע – התם ודאי לא

אמנם בשו"ת כתב סופר (יו"ד פג) הקשה על דברי הש"ך, שהלא ישראל, אף על פי שחטא – ישראל הוא, והביא שכן הקשה בשו"ת חוות יאיר (שם). הכת"ס דחה את דברי הש"ך, אך הביא יסוד נוסף להקל, שאין איסור מסייע אלא אם כן מעשהו תרם להתחלת או המשך העבירה, אך כל שהסיוע לא נעשה ממש בשעת העבירה – אין כל איסור. ונראה שיסוד האיסור על פי הסבר זה הינו שהמסייע נחשב כאילו לקח חלק באיסור עצמו. גם בשו"ת בנין ציון (סי' טו) ושרידי אש (ב, ט) הסכימו לחידושו של הכת"ס, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ב, צג; ב, קפד), והביא שכן כתבו אף הב"ח והמגן אברהם.

גם בשו"ת ציץ אליעזר (כא, יד) הזכיר היתר זה, והביא אחרונים שתמכו בו. בתשובה נוספת (צי"א יט, לג) ציטט אחרונים נוספים, וכתב שבמקום הפסד ממון אין להקפיד על איסור מסייע, שאינו אלא מדרבנן. וכן דעת שו"ת דברי יציב (או"ח, רלה). וקדם להם בשו"ת משיב דבר (ב, לב), שם כתב שלצורך פרנסה אפשר להתיר בכל דבר שהתירו בו משום איבה, וכגון איסור מסייע, והביא דבריו להלכה בשו"ת שרידי אש (ב, ט), וכן נראה משו"ת אגרות משה (או"ח ד, עא).

ז – הגדרת 'תרי עברי דנהרא'

בשו"ת אגרות משה (יו"ד א, עב) נשאל אם מותר לבעל אולם להשכירו לשם עריכת שמחות שידוע שיהיו בהן ריקודים מעורבים, ובתחילת התשובה כתב:

הנה כיון שבעיר גדולה כלאנדאן, שיש הרבה אולמות להשכיר ויכולים בנקל להשיג אולם אחר, ליכא 'לפני עור' מדאורייתא, כדאיתא בעבודה זרה דף ו', וכן פסקו כל הפוסקים.

מדבריו נראה שיסוד איסור 'לפני עיוור' הינו כאשר בדרך זו או אחרת מעשה ההכשלה נחשב כגורם ישיר למעשה הכישלון, אף שיד המכשיל לא היתה מעורבת בשעת הכישלון עצמו. על פי זה ניתן לזהות שני מרכיבים הקובעים את איסור 'לפני עיוור': (א) מרכיב הזמינות, שאם המכשיל את חברו מזמן לו דבר שלא היה יכול להשיגו בלעדיו, מעשה המכשיל נחשב להכשלה ואיסור דאורייתא של 'לפני עיוור'. (ב) המרכיב השני הינו מרכיב הזמן, שאם העבירה נעשית סמוך למעשה ההכשלה,

---

מיפקדינן... אבל ישראל כשר, שאילו היה יודע שהוא אסור לא היה עושה אותו, ועל ידך, שאתה משים מכשול לפניו, הוא עושה איסור בלא ידיעה – הוה ליה כאלו הוא מחטיא בידים, ובכל טצדקי שבעולם הוא אסור לעשותו". וזה ממש כדברי הש"ך, שהאיסור להחטיא הוא רק כלפי מי שאינו רוצה לחטוא, אך מי שרוצה לחטוא אין אנו אחראים כלפיו.

וניכר שהיא לא היתה נעשית באותה שעה לולא מעשה ההכשלה שקדם לה, שייך איסור 'לפני עיוור' (ייתכן שבשימוש במרכיב זה האיסור אינו אלא משום 'מסייע' מדרבנן). ראייה לכך שגם מרכיב הזמן קובע בדין 'לפני עיוור', משו"ת כתב סופר (יו"ד פג) שעוסק במכירת חפצי עבודה זרה לגויים:

ומה שכתב חתני שיחיה, כי איזהו ימים לפני חגם שאפשר שימצאו להם ממקום אחר ממוכרים נכרים טובא, לדעתך מותר למכור להם, דדומה ממש להא דמושיט בליכא עברי דנהרא; מה דפשיטא לך – מספקא לי טובא, דבש"ס עבודה זרה מתרץ: 'כגון דאית ליה לדידיה', ונראה לי דווקא כשאית ליה ואין לו טורח ליכא 'לפני עור', דאם לא ימכור לו – יקריב משלו, אבל בלית ליה וצריך לקנות, אפשר גם שמצויה לו לקנות איכא 'לפני עור', שמא לא ירצה להטריח, או לא ישווה במקח עם אחר... ונראה לי גם הרמ"א לא אמר רק כשיוכל לקנות ממקום אחר, היינו: ממוכר אחר ובמקום שדר בו, אבל כשלא נמצא במקומו, וצריך לאטרוחי טובא לילך למרחקים, איכא משום 'לפני עור', וצריך עיון טובא...

מדבריו מתבאר שכיוון שמהגמרא מבואר שמותר למכור בהמה לגוי שכבר יש לו בהמה לעבודה זרה, משום שהוא כתרי עברי דנהרא, על כן אין ללמוד אלא כפי המקרה המוזכר בגמרא, שאינו צריך לטרוח כלל אלא יש לו כבר ברשותו בהמה, אך במקום שיש טרחה – אין היתר. יוצא מדבריו, ש'תרי עברי דנהרא' הוא כל אימת שיש לו טרחה מרובה יותר להשיג ממקום אחר, ואיסור 'מסייע' הוא אפילו אין לו טרחה מרובה יותר להשיג ממקום אחר, אך דווקא כשתרם להתחלת העבירה או המשכה. וזאת שלא כדברי הרמ"א, שנראה מדבריו שלעניין 'תרי עברי דנהרא' אין לחלק בין 'לפני עיוור' ל'מסייע'. יוצא מדברי הכתב סופר שהאיסור הוא אף אם ניתן להשיג את החפץ שעמו עושים את העבירה בשני מקומות שונים, אך יש הבדל גדול בזמן הדרוש להשיגו בכל אחד מהם (זה נמדד בכך ש"יש לו טורח"). ובשו"ת שרידי אש (שם) הביא שכן דעת הגר"א.

אחר העיון, נראה כי דבריו מופיעים כבר בשו"ת חוות יאיר (סי' קפה):

לפי עניות דעתי נראה דזה כללא הוא, דכל היכא דשרינן מפני סברא שאפשר לו להשיגו במקום אחר – היינו דווקא בשישנו במציאות לרוב איך שיבוקש ובלי טורח... מה שאין כן בשאין במציאות שם, ויצטרך לשוט ולילך למקום אחר דטריחא ליה מילתא. וכן למכור לו מלבוש מתוקן כבר של שעטנז, דלא מתרמי ליה במדתו ובדמיו כדבעי, אפילו יש עוד כמה ערלים מוכרי בגדים ומלבושים –

אסור... ולכן נראה לי דאסור למכור יין נסך למומר, דגם כן לא ברירא שאפשר להשיג כרצונו יין טוב ובדמים כזה.

וכן בשו"ת משיב דבר (ב, לא-לב), שמביא מרש"י על פי הירושלמי שיש מקום לאסור אפילו לפני שעת העבירה ממש ואין היתר משום דרכי שלום לפי שיטה זו. וכתב שם:

מיהו יש לומר דאפילו לשיטת רש"י לא אסור במסייע לפני שעת עבירה, אלא באופן דהמסייע גורם הקדמה כל שהיא, כמו להושיט מאכל אסור להמומר... דיכול בעצמו, אבל מכל מקום עוזרו וממהר לעשות בעזרו. מה שאין כן בנידון דידן, שהעבד או השפחה קונה בשר, ואי לא ימכור לה – תשיג ממוכר עובד גילולים, ולא יהיה עיכוב כל שהוא במומר האדון עצמו, דהשפחה בודאי תתאמץ להשיג בשעתו, אם כן לא מיקרי סיוע כלל... זהו סברא פשוטה דלא מיקרי מסייע כלל.

מדברי ה'משיב דבר' עולה עיקרון דומה לזה המובא בכתב סופר בדין 'מסייע', לפיו אף אם נחמיר לאסור סיוע קודם מעשה העבירה, צריך שיהיה בו התחלה או המשך של מעשה העבירה באופן כלשהו (ובזה מיקל יותר מהכתב סופר והחזו"ת יאיר, ובשו"ת שרידי אש (ב, ט) כתב שמשמעות הפוסקים אינה כן).

ח – תשובות האחרונים בעניין ספק 'לפני עיוור' ומסייע

למדנו אם כן שישנם שלושה יסודות להקל: (א) אם אינו נותן מכשול ממש – אפשר לתלות להקל. (ב) אם יש עוד מי שמוכר כמותו. (ג) אין איסור 'מסייע' כשהסיוע אינו בשעת העבירה, או כשעובר העבירה הוא מומר או מזיד (על פי השיטות השונות לעיל).

אמנם ראינו גם שביסוד השני יש מקום להסתפק, שמא הוא אינו מספיק בפני עצמו כדי להתיר, וצריך אף ליסוד הראשון. ואף אם נרצה להתיר על פי כל יסוד בנפרד, שמא היסוד השני אינו נכון אלא במקום שאין טורח להשיג את העבירה במקום אחר, אך במקום טורח, או כשהסיוע גורם שהעבירה תתבצע מוקדם יותר יש בזה משום 'לפני עיוור'. מעבר לכך, למדנו שכשם שיש מקום לתלות להקל, כך יש מקום לתלות להחמיר.

אעפ"כ, נטיית הפוסקים להקל מאוד בדין זה, ונביא את תשובותיהם ואת היסודות שנשענו עליהם להקל.

אחרונים שהיקלו

הכתב סופר (י"ד פג) נשאל "אם מותר למכור לעכו"ם לפני חגיהם שמן למאור ולבונה

להקטיר ונרות, ונקנים תמיד על ידי שמש שלהם בידוע שקונה כל זה למשלחיו, וכמה סוחרים בעיר אחת מוכרים דברים כאלו, ולא נמצא לקנות רק אצל סוחר ישראל". ולאחר שביאר דין 'לפני עיוור' באורך וברוחב, הביא שיטת הש"ך בדין 'מסייע', חידש את חידושו שלמדנו לעיל, וסיכם:

וזאת תורת העולה מדברינו... הנה הרמ"א כתב: 'ונוהגים להקל'... ונראה לי, הא דכתב רמ"א: 'וכל בעל נפש יחמיר לעצמו', משום שלדעתו איכא פלוגתא בין ראשונים... ורבו האוסרים, ונהגו להקל משום דמקילין להשתתף עם הנכרי, ולכן כתב: 'בעל נפש יחמיר לעצמו', ולא יסמוך על כל זה. אבל לפי דעת הש"ך, או לפי עניות דעתנו דבנכרי כולי עלמא שווים דליכא משום מסייע ידי עוברי עבירה, כהאי גוונא נראה דאפילו בעל נפש אין צריך להחמיר, דאין מקום טעם להחמיר... והיינו פ'ש לו משלו, אבל באין לו, רק שיוכל לקנות ממקום אחר ויש בו טורח... נראה לפי עניות דעתי דוודאי בעל נפש מחמיר לעצמו. והיכא דיש לחוש לאיבה, שקונה מזה תדיר ויש לחוש לאיבה... יש להקל, דהרבה הקילו משום איבה... סוף דבר הכל נשמע, כי מעיקר הדין אין בו נדנוד איסור...

אם כן, הכתב סופר מתיר כשאפשר להשיג את הדבר במקום אחר, וכפסיקת הרמ"א ב'חד עברא דנהרא'. אמנם כשיש טורח במציאתו במקום אחר, סבר שיש לבעל נפש להחמיר.¹³

גם החוות יאיר היקל, הן מפני שיטת הש"ך, הן מפני שאיסור 'מסייע' הוא מדרבנן, הן מפני שהרמ"א היקל בדין מסייע, הן מפני שזה כ'לפני דלפני', והן משום איבה, ולכל זה הוסיף טעם חדש: "הרי בנדון דידן, שכבר לקח הערל מישראל הבשר בהקפה ועל חשבון כמה שנים לפני שנשא המומרת, לכן יש להקל קצת, כענין שאמרו: 'הוא בא בגבולי', ובכמה דוכתי". וסיים החוות יאיר שלמרות שראה בהיתר טעם לפגם, לא רצה לאסור בגלל הצורך בפרנסה.

גם בשו"ת בנין ציון (שם) נשאל "אם יש חשש להדפיס ספר אצל אומן נכרי שיש לו פועלים ישראלים, ויש לחוש שידפיסו בשבת, ועובר משום 'לפני עור לא תתן

13. משו"ת חוות יאיר (סי' קפה) מתבאר שדברי הכתב סופר משקפים את המציאות שהיתה קיימת בעם ישראל בגלות, בה נהגו שלא להקפיד במכירה לגויים. השואל שם רצה לאסור למכור נבילות וטריפות לגוי הנשוי למומרת, וכתב בשאלתו שהיו דבריו ללעג ולקלס בעיני רבים, ומוכח שמשום צורך המכירה נהגו רבים להקל. ראו עוד בשו"ת שרידי אש (א, כו): "ובאמת אנו רואים שמוכרים בהמות ועופות חיים לעבריינים שחשודים לאכול בלא שחיטה". וכן בתשובה אחרת (ב, ט): "ומנהג זה, למכור בעלי חיים אף לחשודים על נבילות וטריפות, הוא נפוץ בכל תפוצות ישראל... וכן מנהג פשוט, שמוכרים בשר כשר אף לחשודים שלא לשרות ולמלות, וחשודים לבשל בשר בחלב, והכל מטעם הנ"ל, שמשום שסיוע זה הוא קודם לשעת עבירה – אין בכך כלום".

מכשול". והשיב להתיר, משום "שאפשר להם לעשות מלאכה בלא שיתן להם, וגם אין שואלין בפירוש לעשות מלאכה בשבת, דבכזה אפילו לעשות מלאכה על ידי נכרי יהיה אסור, ולכן אין חשש איסור בזה". אמנם אף הוא כתב שטוב להתרחק מדברים כאלו.

ספק 'מכשול'

תשובות רבות של אחרונים דנו מצד עצם המכשול, והסתפקו לגבי המקרה שהובא לפנייהם אם הגדרת 'מכשול' ראויה לו אם לאו, שכן בתבואות שור (טז, כג) כתב ש"אין אזהרה ד'לפני עור' כי אם דאיכא מכשול ודאי". וכן הביא בשו"ת שרידי אש (ב, ט), שכאשר אין כאן איסור ודאי – יש מקום להקל. וכן בשו"ת דברי יציב (יו"ד מז), בעניין אדם ש"עבודתו בספריה, האם מותר לו להמציא להמזמין ספר שמחברו הוא מין ואפיקורס", ומביא שיש מקום לתלות להתיר, ומוסיף שככל הנראה קריאה בספרי מינות וכפירה אינה אלא איסור דרבנן, ועל פי זה כותב:

והנה סתמת שאלתך, אם באופן שרק המחבר הוא כופר או שהספר הוא אפיקורסי, או אם מעורב בו עוד דברים; ובכהאי גוונא, שאינו יודע למה נצרך להמזמין, שאולי רוצה רק לראות מי המחבר או הדפוס וכדו', או להשיג עליו, הוי רק ספק. ואם נמצא ספר זה גם בספריות אחרות או אצל מוכרי ספרים, להיש אומרים שברמ"א... ליכא 'לפני עור'. ואם כן, בכהאי גוונא דספק – יש לסמוך על הדגול מרבבה הנ"ל, שבמזיד ליכא גם מסייע.

ואם יתכן שהמזמין אינו יודע שזה אפיקורסי ומעורב בו דברים אחרים וכדומה, פשיטא שיש לתלות בהיתרא. ואם כולו אפיקורסי, ואפילו הכי רוצה להזמין ללמוד ולקרוא הכפירה שבו, הרי קרוב לודאי שהוא מומר וכופר, וליכא איסור מסייע, וכנ"ל. אבל בדליכא הך ספר במקום אחר, הוי כתרי עברי דנהרא ונוגע לאיסור תורה, והגם שהיה אפשר גם בזה לצדד... מכל מקום נראה שיש להחמיר... והחכם עיניו בראשו לידע איזה סוג ספר הוא, ועל פי זה ישקול בפלס מעשיו.

תלייה רחוקה וצירופי ספקות

בתשובה אחרת (ב, ט) הדגיש השרידי אש את יסוד הספק ביתר שאת, והוסיף חידושים חשובים. זו לשון השאלה שם:

בדבר שאלתו: איך להתנהג עכשיו, שנתמנה לשוחט ובודק בקהילת היראים וגם בקהילת החפשים, והנה ראה כי הקצבים של הקהילה החפשית... אינם מקפידים

כלל על טריפות הריאה ושאר טריפות, ושואל כבוד תורתו מה לעשות: אם לבדוק הריאה, הרי אם ימצא סירכא... יאכלו מכל מקום וגם ימכרו לאחרים; ואם כן, מוטב יותר שלא לבדוק כלל ורק לסמוך על הרוב... אבל אם יבדוק וימצא טריפות ויאמר להם, והם יאכלו – אז יעברו על איסור דאורייתא...

בתשובתו כתב השרידי אש בעניין עצם האפשרות לשחוט עבור קצבים שמוכרים בשר שלא נבדק:

לפי זה בנידון דידן, שה'שוחט ובודק' אינו מזמין לו דבר של איסור, אלא שיש לחשוש שאחר כך לא ישגיח ויאכל, וגם יאכל בלא בדיקות, אין כאן איסור ד'לפני עור'. וגם 'מסייע' אין כאן, שהרי באיסור דרבנן אין בו משום מסייע כל היכא דאיכא למיתלי, והכא אפשר שיתחרט ויעשה תשובה ולא יכשיל... יש להקל בנידון דידן, שהרי אין זה ודאי שימצאו דבר המטריף, ושפיר אמרינן לכלל ד'כל היכא דאיכא למיתלי – תלינן'...

אבל יש לפקפק בזה, דהא תינח כשהוא שוחט באקראי, יש לתלות. אבל בנידון דידן, שהוא ממונה לשוחט קבוע לזמן רב, ובמשך הזמן בודאי ימצאו טריפות, שהרי זה מיעוט המצוי ומשום כך הצריכו רבנן בדיקה... אם כן, יש לומר דלא שייך למיתלי שלא ימצאו טריפות... מכל מקום נראה... הכא שעיקר האיסור משום 'מסייע', ש'לפני עור' לא שייך כאן... ובמסייע אמרינן: כל היכא דאיכא למתלי – תלינן. והטעם הוא, משום דגדר הסיוע הוא רק בודאי, דאז נקרא מסייע, אבל אם יש ספק – אינו נקרא מסייע כלל, שאין אדם מחויב לעמוד על חברו ולהשגיח עליו שלא יעבור עבירות, ורק יש מצווה להוכיח אותו בשעה שרואים אותו עובר עבירה.

למדנו מדבריו שני חידושים חשובים (לכל הפחות לגבי איסור מסייע, שהוא מדרבנן): (א) אפשר לתלות אף בתלייה רחוקה, וכגון שנתקלה שמא הקצב יעשה תשובה ולא ימכור הטריפות (אמנם במקרה הנידון יש ידיעה נגדית, ולכן אין סומכים על זה). (ב) יש יותר מקום לתלות כשיש כמה ספיקות מצטרפים, וכגון שלא ברור שימצאו משהו שמטריף את הבהמה. וסיכם שם הלכה למעשה: "אם מוסר לו דבר זה קודם העשיה, ויש מקום לתלות שהמקבל לא יעשה עבירה, ואפילו אם תליה זו היא על צד הרחוק – אין בו משום מסייע".

עד כמה אפשר לתלות, ניווכח מתשובותיהם של שני גדולי עולם, הראשונה בשו"ת ציץ אליעזר (כא, יד), שנשאל: "איך ההלכה מתייחסת כלפי אנשים, במיוחד יהודים, אשר מתפרנסים על ידי מכירת סיגריות?" והשיב שאף שודאי יש לאסור

מכירת סיגריות, מכל מקום מצד דין 'לפני עיוור' יש לדון. ובתחילה כתב שאין איסור דאורייתא, כיוון שאפשר לקנות אצל אחרים. והוסיף:

עבירה על הלאו ד'לפני עור' ליכא כי אם היכא שזה יגרום בודאות לעבירה... וכאן במכירת הסיגריות אין ודאות על כך. וכידוע, ישנם גם אנשים שקונים זאת רק לבילוי והסחת דעת, וגם שלא בולעים העשן בפנימיות כי אם רק בפה, ומוציאים אותו דרך האף, וכיוצא בזה, לשם הרגעת העצבים והשקטת המתיחות... ועוד זאת, הא על עצם הסיגריות הא אין חלות של שם איסור על עצמיותם, ורק באמצעותם יכולים להגיע לאחר מיכן לידי איסור בשעה שישתמשו בהם לעישון היכול להביא לידי סכנה. והנה בכל כגון דא, מצינו לכמה מגדולי הפוסקים דסבירא להו במקרים שונים כאלה שאין איסור מסייע, כל דליכא איסור בשעת מעשה של זה המסייע, כי אם רק לאחר מיכן...

דברים אלו של הציץ אליעזר מחודשים הם, ונאמרו לא רק באיסור 'מסייע', אלא אף באיסור 'לפני עיוור', ומכל מקום למדנו מדבריו עד כמה אפשר לתלות להתיר. כיוצא בזה כתב בשו"ת יחווה דעת (ג, זס) לעניין מכירת בגדים לא צנועים:

אולם יש מקום לצדד להתיר בנידון דידן, לפי מה שנוהגות נשים רבות ללבוש חולצה עם שרוולים מתחת לשמלה שהיא בלי שרוולים (סרפן), ולפעמים גם מעל השמלה. ואם כן, אין הדבר ברור כלל שנעשה איסור כל שהוא במכירת שמלה ללא שרוולים, כי שמא הקונה אותה מתכוונת ללבוש מתחתיה חולצה עם שרוולים... שדוקא כשהדבר ודאי שיעשה באיסור, שייך איסור 'לפני עור' לא תתן מכשול, מה שאין כן בספק.

ט – הלכה למעשה

כללי 'לפני עיוור' ו'מסייע' העולים מהבירור
מכל מה שנתבאר, עולים הכללים הבאים בדין 'לפני עיוור':

ג. אם נותן מכשול, יש האוסרים אפילו בחד עברא דנהרא, כלומר: אף אם עובר העבירה יכול להשיג מכשול זה במקום אחר, וכן נראית שיטת השולחן ערוך. כמו כן, אם אינו נותן מכשול ישיר, אך יודע שמה שנותן ישמש לעבירה, ואין אחר שיכול לתת מה שהוא נותן (תרי עברי דנהרא) – אף בזה נראה ששיטת השולחן ערוך להחמיר.

- ד. הרמ"א מיקל, אלא אם נצטרפו שני התנאים יחד: אי אפשר להשיג את המכשול במקום אחר; החפץ הניתן הוא מכשול ממש. במקום שאחד התנאים חסר – אין איסור דאורייתא של 'לפני עיוור'.
- ה. יסוד גדול להקל לפי שיטת הרמ"א הוא התלייה להקל, אמנם למדנו שהתלייה תלוית מקרה. אם מדובר במכשול גמור (כגון עצים שלוקחים מיער מסוים שכולם משמשים בהם לשריפה, ויכולים לשמש לשריפה של עבודה זרה), ודאי אין תולים להקל אלא בתלייה חזקה, וכגון שרוב הסיכויים שהחפץ ישמש שלא לעבירה. אמנם, במקום שהחפץ משמש לכמה דברים, אפשר להקל אף בתלייה קלה. מכאן למדנו שגדרי הדין משתנים לפי העניין, בין לקולא בין לחומרא.
- ו. האחרונים דנו בגדר 'תרי עברי דנהרא', אם הכוונה שיכול להשיג במקום אחר ואפילו שיש לו טורח, או שרק אם יכול להשיג במקום אחר ללא טורח. רבים החמירו, אך מהרמ"א נראה שהיקל.
- ז. איסור 'מסייע ידי עוברי עבירה' הוא איסור רחב יותר, שתוקפו מדרבנן, אך בפועל צומצם על ידי כמה היתרים שהתקבלו בקרב רוב האחרונים: (1) אין מסייע במומר, או לכל הפחות בעושה במזיד. (2) אין איסור מסייע אלא אם הסייע הוא בשעת העבירה ממש. (3) בדין מסייע תולים להקל אפילו בתלייה רחוקה.

כיום צריך להחמיר

בזמננו, עידן האינטרנט, נראה להחמיר כשולחן ערוך, וכן כאחרונים שאסרו משום 'לפני עיוור' כשיש טורח גדול. וזאת משום שאם לא נחמיר כשולחן ערוך, לא יישארו מדיני 'לפני עיוור' דבר וחצי דבר. שכן כיום ניתן להשיג כמעט כל דבר בכמה מקומות, ואם נאמר שכל אימת שניתן להשיג בכמה מקומות – ואפילו כשיש בזה קצת טורח – אין 'לפני עיוור', נמצאנו מתירים למכור הכל ולכל אדם. ואף דין 'מסייע' כמעט שלא קיים היום על פי הגדרים לעיל, שהרי רוב רובם של הקונים אוכל שאינו כשר (לדוגמה) הינם מומרים או מזידים, וודאי שהמוכרים אינם לוקחים חלק בשעת העבירה, ואפשר היה לתלות תליות קלות למיניהן על מנת להתיר למכור אף לשומרי תורה ומצוות נבלות וטריפות בידיעה שככל הנראה ייכשלו באכילתן. הייתכן שהכל מותר?!

נראה לי שקשה לומר כן, על כן נראה שכיום נכון להחמיר כך שלכל הפחות יישאר זכר לדבר, וניתן אל לבבנו כמה חמור הדבר שרבים מאחינו בני ישראל, ואף מאומות העולם, באותם הדברים שהם מצווים בהם, לא נותנים אל ליבם את מציאות ה', מצוותיו ותורתו. כיום מעורבים אנו כל כך אלו באלו, שומרי מצוות ושאינם, ישראל והאומות, עד כי אין אנו מרגישים לפעמים עד כמה חסרה נוכחותו

של הקדוש ברוך הוא בחיים היומיומיים, ולעניות דעתי יש בהחמרה באיסור 'לפני עיוור' כדי להזכירנו עניין זה. ולולי דמסתפינא, הייתי אומר שגם המקילים היו מודים במציאות ימינו שכך יש לנהוג.

לכן, לדוגמה, אין לבעל חנות למכור בה דברי איסור, או דברים שהוא יודע שקרוב לודאי שייעשה בהם איסור, ואפילו שיכול אדם בקלות להשיגם באינטרנט, וכן כל כיוצא בזה. שאף אם נוכל לומר על פי כל השיטות שנתבאר ש אין כאן איסור, מכל מקום, בסופו של דבר המכירה גרמה לכך שאדם מישראל נכשל באיסורי דאורייתא או דרבנן – האמנם פטרה אותנו התורה מלדאוג למצב שכזה? על כן נראה לי שבדבר מכשול מובהק יש להחמיר. מכל מקום, כל מקרה צריך לידון לגופו. והחכם עיניו בראשו לשאול שאלת רב שוירה לו בכל עניין מה לעשות. אך בסתם במכשול מובהק – יש להחמיר.

השאלה העומדת לפנינו – סיפוק שירות באפליקציה

למרות האמור, אין אנו יכולים להחמיר אלא על פי השיטות המחמירות, אך לא יותר מהן, שאין בידינו סמכות לגזור גזירות חדשות, ואף איני יודע אם ראוי היה להחמיר מעבר למה שאמרו. "דיין מה שאסרה תורה!" על כן, נראה לי כי בנידון האפליקציה אין כל כך במה להחמיר, ויש להתיר את פיתוחה ואת שיווקה. כדי לבאר דבריי, אקדים עוד יסוד חשוב לענייננו, כיוון שנוסף פה שינוי במציאות שלא היה בימי הפוסקים. בשו"ת מחנה חיים (א, זמ) מתברר שיש בהגדרת נתינה בתרי עברי דנהרא שלושה דינים שונים:

(א) שאין מדאורייתא לאו ד'לפני עור' אלא אם נותנים לאיש אשר יעשה עבירה בודאי, אבל אם יש רק 'רגלים לדבר' שיעשה עבירה, אין כאן מדאורייתא לאו ד'לפני עור'. (ב) שהגם שמדאורייתא אין כאן לאו ד'לפני עור', אפילו בשיש רגלים לדבר שאיש רוצה לעשות בו עבירה, על כל פנים מדרבנן יש איסור ד'לפני עור' ביש רק רגלים לדבר שחפץ לעשות בו עבירה, שנחשב כאילו פירש בדבריו שחפץ לעשות בו עבירה. (ג) הגם היכא דאיכא רגלים לדבר עשו רבנן לאו ד'לפני עור', זה דוקא אם אין לנותן מקום לתלות שצריך הדבר להיתר ולא לאיסור, אבל אם יש מקום לתלות בהיתר, אז הגם שיש רגלים לדבר שאיש הזה יעבור בו איסור – בכל זאת המושיט אינו עובר, שתולה בהיתר.

מקור דבריו בריטב"א (ע"ז טו, ב):

ומסתברא לי דהכי קאמר: דהתם, כיון דליכא אלא לאו ד'לפני עור', אין לאו ד'לפני עור' אלא כשנותנו למי שיעשה בו עבירה ודאי. ורבנן אסרו אפילו סתמו, היכא שיש רגלים לדבר לחוש שיעבור בו זה עבירה, ועשו סתמו כפירוש.

מדבריהם למדנו יסוד חדש, שדין 'לפני עיוור' תלוי אף בכוונת האדם שחוששים שיעשה את העבירה, וכמו שכתב הריטב"א: "למי שיעשה בו עבירה ודאי", ו"לחוש שיעבור בו זה עבירה", וכן דברי המחנה חיים: "שאי שרצה לעשות בו עבירה". ומתבאר מדבריהם שכוונתו של העושה יכולה להגדיר את הדבר כמכשול.

זהו שאמרה הגמרא, שהנותן כוס יין לנזיר עובר ב'לפני עיוור', ויש להקשות: וכי כוס יין היא 'מכשול' עצמי? והלא על פי רוב יין אינו בגדר מכשול! אלא שכשנותנים יין לנזיר, יש בזה גדר של מכשול משום זהות מקבל היין, שכיוון שהוא נזיר, והוא מבקש כוס יין, סביר שעושה כן כדי לשתותה, כמבואר בשרידי אש (א, כו): "והא דאסור להושיט יין לנזיר, אף על גב שאפשר לו שלא לשתות, הוא כמו שכתבו התוספות... דמסתמא למישתי קא בעי ליה". וזה מה שהבאנו לעיל מרב האי גאון בספר המקח והממכר, שאם ברור למוכר שהקונה לא יעבור עבירה – יש להקל. אם כן, כשאנו באים לדון על כל דבר ודבר אם מכשול הוא אם לא, צריכים אנו אף להכיר מי הוא העומד לפנינו. וראו בשו"ת שרידי אש (ב, ט), שביאר את הדברים באופן מובהק וברור. יסוד זה חשוב מאוד לענייננו, משום שבכל המקרים שנידונו בפוסקים קיים קשר מציאותי כלשהו בין הנותן למקבל, שהנותן רואה את המקבל לפניו, מכירו ויודעו, ויכול לשער בדעתו מי הוא ולשם מה הוא צריך לקנות ממנו את החפץ או מבקש שיתן לו אותו. אולם, כשעושים עסקים באינטרנט או באפליקציה, לא זו בלבד שספקי השירות אינם יודעים מיהו מבקש השירות ולשם מה הוא מבקש אותו, אלא שפעמים רבות ישנה אף אנונימיות גמורה, כך שאפילו שם המבקש אינו ידוע ואף אין כל אפשרות לדעת אותו.

כך, לדוגמה, אם פלוני יזמין אוכל שאינו כשר, כיצד ניתן לדעת מיהו אותו פלוני, האם הוא יהודי? או האם הוא מזמין לטובתו את האוכל או לטובת מישהו אחר שאינו יהודי? ואם כן, איך נוכל לאסור זאת? בנוסף, בשו"ת ציץ אליעזר (כא, יד) הביא משו"ת שערי דעה (א, קפח), ש"אף על גב דבכל התורה כולה שגגת לאו בעי כפרה ביד שמיים... אך לאו ד'לפני עור' עיקר האזהרה באה על הכוונה בפועל, ואם לא נתכוין לזה – אין כאן שום איסור כלל וכו' דבשוגג אין כאן עבירה כלל". ופשוט שמי שעוסק

במכירה אינו מתכוון להכשיל, ולכן כשאינו יודע מיהו הקונה מהצד השני ומדוע הוא מבקש לקנות, נראה לי שזה ודאי שוגג גמור אף אם בסופו של דבר הכשילו.¹⁴ עוד יש להזכיר מה שהובא בשו"ת משנה הלכות (ה, קג): "בדבר שאלתו בפועל שיכול לקבל עבודה בחנות שמוכרין שם גם נבילות וטריפות, ונפשו בשאלתו אי מותר לו למכור", ונוטה שם להקל מטעם חדש:

וכבר אמרתי סברא לחלק בין פועל לסוחר... דאף דאסור לסחור בנבלות וטרפות, מכל מקום בנזדמנו לו – מותר... ולפי זה נראה לומר דבפועל לעולם מקרי כנזדמנו לו, דבשלמא סוחר עושה בשלו כפי רצונו – אסרה עליו תורה, אבל פועל, שענינו תלויים על בעל הבית... לעולם מקרי כנזדמנו... והעולה לדידן נראה להלכה, מאחר... דבפועל לא שייך איסור זה... ליכא למיחש לה... אלא דלמודעי אני צריך, דהיינו דוקא בפועל ישראל שהשכיר עצמו לעכו"ם, או לסוחר ישראל באופן שאין על הסוחר איסור סחורה, אבל אם הסוחר הישראלי עושה סחורה בנבילות וטריפות באיסור, אם כן הפועל עובר על איסור מסייע ידי עוברי עבירה...

מעתה, באפליקציה המוצעת בשאלה שבפתח המאמר, לכאורה המפעילים הם כפועלים, שהרי אין הם מייצרים ומוכרים את עצם הדבר, אלא מקשרים בין מבקש השירות לבין הנותנו, ולכן יש יותר לתלות להקל. וכאן אף אין את חששו של המשנה הלכות משום 'מסייע', שהרי בניגוד לפועל המכיר את בעל החנות, כאן המפעילים לא מכירים את מקבלי השירות וגם לא את מוכרי הסחורה, וכל העניין נעשה בלא ידיעה ובלא הכרה כלל.

על כל זה נזכיר, שכמה מן הפוסקים שהוזכרו הקילו במקום פרנסה, שהרי פרנסה נחשבת צורך גדול, ובמיוחד בעולמנו, שכל המדינות תלויות זו בזו, וכל העסקים תלויים אלו באלו, והתחרות קשה מאוד, וקשה לבעלי העסקים שלא להרחיב את אופקיהם המסחריים. ואזי הדבר נעשה קשה בכפליים, הן מצד האפשרויות הכלכליות הרבות, והן מצד שאי אפשר שלא תהא דעתנו מעורבת עם הבריות ושננהג כמנהג המקום, וללא זאת הדבר גורם תמיהה גדולה, ולפעמים אף איבה.¹⁵

14. אמנם יש מקום לאסור לכאורה במה שאסור אף לאומות העולם, וכגון מכירת חפצי עבודה זרה, וזה לכאורה נכון. אלא שהכתב סופר התיר ממש במקרה זה, וקשה לאסור מה שהתירו האחרונים. מכל מקום, אף הוא כתב שטוב להמנע מזה, וכך גם אני כותב.

15. בעניין זה נביא מרגלית מדברי החזון איש (שביעית יב, ט): "ונראה דהא דהקילו חכמים בספק, אף על גב דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עור, והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות – נמי נעשה מכשול, שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, והן רק עמי הארץ, וחיבין אנחנו להחיותם

לסיכום, מכל הטעמים שנתבארו לעניות דעתי יש להתיר את פיתוח ושיווק האפליקציה, וכן להתיר לספק באמצעותה את צורכי המשתמשים בה, ואדרבה, לעניות דעתי נפלה בחלקם של המפעילים אפליקציות כאלו הזדמנות להביא טובה גדולה לרבים, שאם מזמינים דרכן מאכל שיכולים להשיגו כשהוא כשר או כשהוא טרף, ניתן לספק להם דווקא כשר; או אם לקוח מבקש טיסה ביום שישי או במוצאי שבת, ואין הוא מקפיד כלל באיזו שעה תהיה הטיסה, אפשר יהיה לספק לו טיסה שאין בה חילול שבת, וכן כל כיוצא בזה.

ויהי רצון שיתקדש שם שמיים על ידינו, ותתגבר שמירת התורה והמצוות בעולם.

ולהיטיב עמם, וכל שכן שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברים על 'לא תשנא' ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו... והלכך, שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם, ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למוכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה, ולהתיר בספק, וזו דרך הממוצעת והישרה... שהדבר מסור לחכמים".

